

154 52
579

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

31025

Franc Jožef I.

V spomin

petindvajsetletnice sreberne
poroke

Nju. Veličanstev

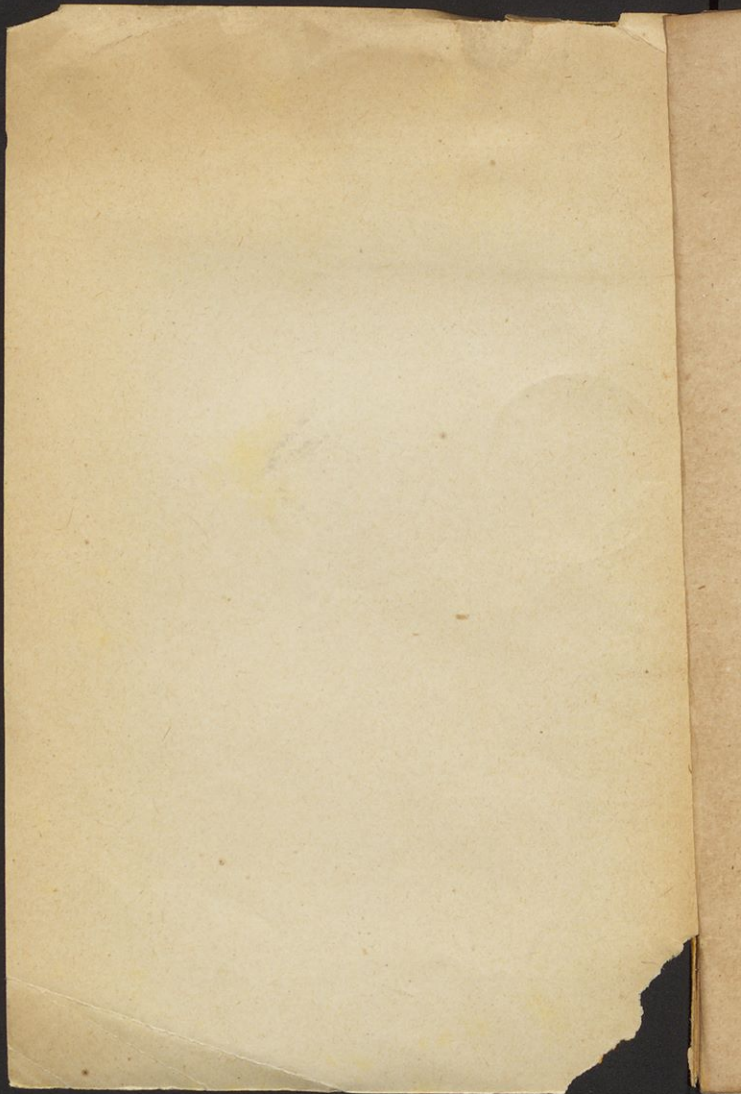
sestavil

Jos. Ciperle.

V Ljubljani l. 1879.

Na svitlo dalo in založilo slovensko učit. društvo.

Natisnil R. Milic.

Cesar Franc Jožef I.

Cesarica Elizabetha.

CESAR
Franc Jožef I.

V spomin
petindvajsetletnice sreberne
poroke
Nju. Veličanstev

sestavil
Jos. Ciperle.

V Ljubljani l. 1879.

Na svitlo dalo in založilo slovensko učit. društvo.
Natisnil R. Milic.

030030562

V v o d.

Po vseh krajih avstrijskega cesarstva se delajo velikanske priprave, da se praznuje dostojno 24. april letošnjega leta. Od vseh krajev prihajajo izjave zvestobe in vdanosti avstrijskih prebivalcev na cesarjev dvor. Vsaka dežela, vsaka občina, celo vsak kraj se skuša pred drugim, da vrednejše obhaja dan petindvajsetletnice cesarjevega ženitovanja.

24. aprila bode dopoljenih 25 let, kar se je poročil naš slavni **cesar Franc Jožef** s svojo soprogo, **cesarico Elizabeto**.

Pred petimi leti, bilo je 2. decembra 1873, se je praznovala po Avstriji enaka svečanost — petindvajsetletnica Njegovega vladanja. Bil je to slovesen dan. A še slovesniši ima postati 24. april letošnjega leta, kajti ta dan ne gre samo poslaviti našega vladarja, ampak tudi vladarico.

Čast, ki jo izkažemo komu, ima še le takrat svoj pravi pomen, ako izvira iz spoštovanja do onega, komur

velja. Spoštovati zamoremo pa le onega, o komur vemo, da ima zasluge, bodi-si na tem ali onem polji. In naš cesar ima zasluge, — zasluge za celo Avstrijo, katerih mu ne more odrekati nikdo.

Namen te knjižice je, naslikati bralcem dejanja in nehanja cesarja, ktera je izveršil k pridu cele Avstrije in njenih narodov. Ako vsaj nekoliko pomore k Njegovemu izpoznanju in spoštovanju do Njega, je dosegla svoj namen.

J. C.

Cesar Franc Jožef I.

1.

Njegovi stariši.

odil se je 18. avgusta 1830 na Dunaji. Njegov oče je bil nadvojvoda Franc Karol, brat prejšnega avstrijskega cesarja Ferdinanda. Njegova mati je bila Sofija, bavarska princezinja.

Poglavitna lastnost njegovega očeta je bila usmiljenje do ubozih. To lepo lastnost je pokazal tolikokrat in tako lepo v dejanji. Njegovo serce je bilo tako rekoč le za siromake, in njegova roka jim je bila vedno odperta. V vsacem kraji, kjer je prebival le nekaj časa, vedó ljudje pripovedovati lepe izglede njegove dobrotljivosti. Zato so ga častili in slavili vsi, ki so ga poznali. In kdo ga ni poznal? Na Dunaji in v Išli, v katerem kraji je rad bival, je bil znan vsacemu otroku. Vsakdo ga je pozdravljal, in on je odzdravljal vsacemu brez izjeme s tako hitrostjo, kakor

bi ga hotel prehiteti v pozdravljenji. — S politiko se ni bavil nikdar, a zato toliko bolj s siromaki, ki niso nikdar zastonj prosili njegove pomoči, — celo tacim, ki ga niso prosili, je pomogel rad. Umerl je 8. marca lanskega leta, 75 let star, vendar prehitro za uboge, ki so izgubili ž njim svojega najboljšega pomočnika in rešitelja iz nadlog. Naj v miru počiva! A njegova dobra dela bodo živela večno v spominu hvaležnega ljudstva.

Sè svojo soprogo sta imela razen našega sedanjega vladarja Franca Jožefa še tri sinove: nadvojvoda Maksimilijana, nesrečnega mehikanskega cesarja in nadvojvodi: Karola Ljudjevita in Ljudjevita Karola.

2.

Cesarjeva mladost.

Pri rojstvu Franca Jožefa je še živel in vladal njegov ded Franc I., kateri ga je neizrekljivo rad imel. Francova največja radost je bila, kramljati in igrati se ž njim. Ali že leta 1835 — ko je bil Franc Jožef komaj pet let star — je umerl cesar Franc. Takoj po njegovi smerti je bil določen grof Henrik Bombelles za odgojitelja mladega princa. Vendar je bil ta njegov odgojitelj le bolj po imenu, a v resnici ga je vzgojal grof Koro-

nini. Ta mož ima zaslugo, da je vcepil v serce mladega princa vse one lepe lastnosti, ktere je imel njegov oče v tako obilni meri, on je ohranil njegov značaj vseh skušnjav, gojil v njem ono resnost in natančnost, ki ga še zdaj posebno odlikuje.

Pod vodstvom grofa Koronini-ja je ostal Franc Jožef do spomladi leta 1848. Takrat se začne vojska na Laškem. Znani vojskovodja grof Radecki je bil poveljnik avstrijske armade, ktera se je verlo borila z Lahi. Tudi Franc Jožef je moral tje, da se seznaní z vojskinimi vredbami. Tam je pokazal tudi prvič svoj pogum, svojo neustrašenost in svojo hrabrost. Sam Radecki se mu je čudil, ter skoro nevoljen dejal: „Da bi mi le ne poslali nobenega nadvojvode več iz Dunaja, ti gredó kakor zlodji v ogenj“. Lehko si mislimo, da se je odvalil Radecki-ju težak kamen od sercá, ko je dobil Franc Jožef povelje iz Dunaja, da ima zapustiti bojišče. Podal se je od tam v Insbruk na Tirolsko, in od tod se je povernil spet na Dunaj.

Leto 1848 je bilo osodepolno ne le za celo Avstrijo, ampak tudi za celo Evropo. Kakor skoro po vseh evropskih državah, je bila tudi avstrijska vlada absolutna, to se pravi: kar je hotel vladar, to se je moralo zgoditi. Ali v tem letu so se uperla ljudstva,

ter terjala več svobode in novih pravic. Ker se ni dalo z lepo doseči ničesa, so prijela za orožje, ter si hotela s silo priboriti svoje zahteve. Tako se je zgodilo tudi v Avstriji. Kmetje in rokodelci so prijeli za orožje, požigali gradove in morili svoje predstojnike. Najstrašnejši je bil pa upor v glavnem mestu Avstrije, na Dunaji. Takrat je sedel na cesarskem prestolu Ferdinand I., ki je nastopil vladno po smerti svojega očeta Franca I. v letu 1835. Njegovi dvorniki so mu svetovali, naj pusti s kartečami streljati na vstaše. Ali on se je zjokal, ter izgovoril one nepozabljene besede: „Na svoje Dunajčane ne pustim streljati“. — In ko se je posrečilo nekterim vodjem vstašev prodreti do njega, ter mu predložiti zahteve avstrijskih narodov, takrat se je še le oddahnil, ter z veseljem jim privolil vse, kar so terjali. Vendar se je odpeljal takoj potem v Insbruk. Od tod se je sicer spet povernil na Dunaj, ali vsled novih vstaj mesca oktobra, ga je moral spet zapustiti. Podal se je v Olomuc na Moravsko, kjer se je odpovedal vladanju 2. decembra 1848.

3.

Nastop vladarstva.

Cesarska krona bi bila imela preiti na njegovega brata Franca Karola. A ta je ni

hotel, ampak jo prepustil svojemu pervorojencu, Francu Jožefu. On je postal tedaj cesar z imenom Franc Jožef I., cesar avstrijski.

„Ostani zdrava, mladost!“ je vskliknil žalostno Franc Jožef, ko je prejel žeslo, znamenje cesarske oblasti. „Ostani zdrava, mladost!“ je vskliknil, dobro vedóč, da se mora zdaj odpovedati marsičemu, kar raduje mladostno sercé. Ni mu bilo neznano, da je cesarska krona težka, da so skerbi velike in delo ne majhno. In posebno v onem burnem času, — v letu 1848. Po avstrijskih deželah je bil sicer pri nastopu njegovega vladanja upor že skoro povsod zadušén. A mir je bil le na videz. V persih prebivalcev je še vrela in vrela vihra, ki je le čakala primerneга trenutka, da spet vzkipi ter se razlije po vseh krajih. A po ogerskih deželah še ni bila vstaja pri kraji, ampak tam je razsajala ravno najbolj. Ogerska se je hotela s silo odtergati od Avstrije. Polk za polkom so odhajali vojaki tje, da končajo upor, ali bilo je vse zastonj. V tej sili se oberne Franc Jožef do ruskega cesarja, ter ga poprosi pomoči. Ta mu jo obljubi prijateljsko, in kmalu so prijeli Rusi od ene in Avstrijci od druge strani nepokojne Ogre, ter jih srečno premagali.

Lehko bi bilo zdaj cesarju svojo nevoljo si ohladiti s kervjo vstašev, ter jih obsoditi

vse na smert. A tega ni storil. Pomilostil je vse.

Leta 1852 se je podal sam na Ogersko, da si ogleda z lastnimi očmi tamošnje razmere. Bil je povsod slovesno sprejet. V Budapešti, glavnem mestu Ogerskega, kamor je ravno prišel pred praznikom sv. Rešnjega telesa, so obhajali procesijo, ktere se je vdeležil tudi sam s tako slovesnostjo, kot še nikdar prej. Še skoro slavnejši, kot v Budapešti, je bil njegov sprejem na Dunaji, kamor se je povernil meseca avgusta.

Mislil bi človek, ki bere o navdušenosti, s katero je vladarja sprejemalo ljudstvo po Ogerskem in na Dunaji, da se to, kar pride zdaj, skoro ni moglo zgoditi.

Ali zgodilo se je.

Bilo je 18. februarija 1853. Franc Jožef se poda spremljan samo od svojega adjutanta, grofa O' Donella na sprehod po Dunaji. Kar na enkrat ga napade od zadej neki krojaški pomočnik po imenu Libeni z bodalom, s katerim ga sune v zatilnik. A ranil ga je le lahko. Rešila je cesarja zapona na njegovem vratniku, od ktere je odletelo bodalo, ter se le pol palca daleč zarinilo v vrat.

Adjutant O' Donell in neki dunajski meščan Eppenreich po imenu sta prijela napadnika, ter ga izročila policiji.

Kakor bi se mu ne bilo nič zgodilo, se poverne cesar z roko se deržeč za rano s terdnimi koraki v palačo nadvojvode Albrehta.

Ves Dunaj in vsa Avstrija je bila vznemirjena, ko se je izvedel ta čin. Vse je pomilovalo cesarja, ter se grozilo nad morilcem. Še le, ko se je zaslila novica, da se vladarju ni pripetilo nič posebnega, da se Libeni-ju ni posrečilo, usmertiti ga, so se potolažili ljudje.

Morilec je bil obsojen na smert. A cesar ni hotel nikakor privoliti, da se usmert. Hotel ga je pomilostiti na vsak način.

Ali celo ministerstvo je bilo zoper pomiloščenje. Prigovarjalo je Francu Jožefu, naj le da svoje privoljenje. A ker se je le branil, se je hotelo odpovedati službovanju, ako se morilec ne kaznuje s smertjo.

S težkim srcem je privolil vladar slednjič, da ima Libeni končati svoje življenje. Umerl je na vešalih.

Brat Franca Jožefa, nadvojvoda Maksimilijan je sprožil misel, da naj se v spomin na srečno rešitev cesarjevo sezida velikanska cerkev. Povsod se je jel nabirati denar za njo. Kmalu se je začela zidati, zida se že skoro 25 let, a še ni izgotovljena. Vendar odperla se bode 24. aprila letošnjega leta, v dan petindvajsetletnice cesarjeve sreberne poroke. Do takrat bode že skoro dodelana.

4.

Cesarjeva poroka.

Leta 1854 se je praznovalo na Dunaji ženitovanje cesarjevo z bavarsko princezinjo Elizabeto, našo sedanjo cesarico. 21. aprila so jo sprejeli slovesno v Lincu, glavnem mestu Gornje Avstrije. A še slovesniše in še z večo navdušenostjo so praznovali na Dunaji njen prihod 23. aprila. Nek nov most čez Dunajčico, po katerem se je peljala najpervo po svojem prihodu, je dobil po nji ime „Elizabetin most“.

Poroka se je veršila 24. aprila zvečer v avguštinski cerkvi. Drugi dan je bil ves Dunaj sijajno osvitljen, 30. aprila je bila v Pratru velika ljudska veselica. Dunajska občina je podelila 40 revnim parom, ki so se poročili takrat, vsacemu 500 gld.

Že od nekdanj so prištevali cesarico Elizabeto najkrasnejšim ženskam. Njena postava je veličastna, njeno vedenje ljubeznjivo, njena prijaznost velika. Njeno največe veselje je jezdarenje in lov. Posebno kedar je na svojem gradu Gödöllö na Ogerskem, jezdari prav mnogo. Na lovu se lahko opazuje njen pogum, njena nevstrašenost in njena urnost v streljanji.

A vse te lastnosti vendar presega njena ljubezen do bližnjega, njena usmiljenost in dobrotljivost do siromakov. To je pokazala takoj pri svoji poroki, ko je podelila ubogim

lepo svoto denarja od svoje dote, to je pokazala pri vsaki priložnosti, kedar se je praznoval v Avstriji kak pomenljiv dan, to kaže vselej, kedar je treba pomagati komú iz nadloge. Svitla cesarica je letos šla na Irsko, a ko je slišala o strašni nesreči, velikem poplavljenji mesta Szegedina na Ogerskem, je darovala iz svoje blagajnice 5000 gl. nesrečnikom in skrajšala odločeni čas bivanja na Irskem. — Bog jo ohrani še mnogo let.

In s cesarjem zaročnica
 En'ga duha in rodú
 Vlada mila cesarica
 Nevenljivega cvetú.
 Kar je v pravo srečo šteto
 Bog obema podeluj,
 Franc Jožefa, Lizabeto,
 Hišo Habsburg obdaruj!

5.

Njuni Veličanstvi kot zakonska, potovanje po Štajarskem, Koroškem, Kranjskem in Lombardo-Beneškem.

Pervo dete Njunih Veličanstev je dobilo ime po svoji stari materi nadvojvodinji Sofiji. Bilo je rojeno 5. marcija l. 1855. Prihodnje leto je Bog blagoslovil Njuni zakon z drugo

hčerko, nadvojvodinjo Gizelo, roj. 12. julija l. 1856. Perva hčerka je umerla uže l. 1857, ko je bil svitli cesar z cesarico na potovanji na Ogerskem, a druga, nadvojvodinja Gizela je bila poročena l. 1873 — 20. aprila s princem Leopoldom Bavarskim. Svitli cesar je uže ded dvema vzvišenima unukoma.

Cesar je hotel videti sam svoje dežele in se prepričati o njih željah in potrebah, toraj je potoval l. 1856 na Štajarsko in Koroško 12. — 14. septembra. Na tem potovanji je prišel 7. septembra k Sveti kervi pod Velikim zvonom in šel potem na pasterični lednik. — Kraj, kamor je cesarica prišla, imenuje se odsihmal Elizabetino počivališče, cesar je pa šel še višej do sedla, ki se odsihmal imenuje Franc-Jožefova višina. Istega leta 17. novembra je visoki vladar zopet odrinil iz Dunaja, ter se mudil tri dni (18., 19. in 20.) s presvitlo cesarico v Ljubljani, obiskala sta cerkve, samostane, bolnišnice in šole. Ljubljana je oblekla tačas svoje praznično obleko in slavila prihod Njunih Veličanstev; odtod sta šla v Terst, Benetke in Lombardo-Beneške pokrajine. Po teh deželah je cesar povsod milosti in dobrote skazoval. Izgnani so dobili svoja posestva nazaj, in 25. januarija l. 1857 je bilo razglašeno splošno pomiloščenje vsem, ki so se pregrešili zoper vlado. Mesto Milan je dobilo cesarskih daril višej od 100.000 gl.

Nazaj gredé sta se svitli cesar in cesarica le malo časa mudila na Kranjskem, a ogledala sta podzemeljski čudež naše dežele, Postonjsko jamo. 9. sušca sta prišla cesar in cesarica iz Gorice na deželno mejo, prenočila v Prestraneku, 10. pa dopoldne od 9. — 11. ogledovala slovečo jamo. — Od tod sta odrihnila v Ljubljano in naprej na Dunaj. Lepše ni mogoče izraziti čutila, katera so tačas obdajala prebivalce Kranjske dežele, kakor je storil pokojni dr. Lovro Toman v pesmi:

Nju Veličanstvoma

ob slavnem povratku iz Talijanskega.

Čula šumenje doneče valov sem jadranskega morja,
 Ko je zvihral parobrod z Vama ponosno po njem;
 Čula rjojenje radostno sem benečanskega leva,
 Čula vriskanja sem jek krasnih lombarških ravnin;
 Ko sta stopila na prag mogočne kraljice pomorske.

Kakor megla skadi se v černi noči rojena,
 Kadar zabliska se dan, solnce zažene svoj žar:
 Podpihovanje splašilo se tak sosedne dežele,
 Zmote je vpešal naklep, zlobe kovarske namen,
 Ko si prikazal se Ti, ter Carinja s Taboj premila.

Ti si pogumen podal na pot brez trum se vojšakov,
 Vergel od sebe si meč, djal clo tehtnico na stran;
 Skazal se v moči naj večí le lastni vladarjem,
 V moči, ki božja lastnost, jih povelíča v nebo:
 Velikodušno proglašil si prizanesbo vesolno.

Kamor Te peljal pogled, razpel blagomilo si serce,
Vsake stopinje je znam velikodušen kak dar;
Ljudstvu, boljarom, umetnikom: vsem razodel si ljubezen;
Stopil kot oče premil si med družino otrok
In premagal si tak presoje in staro sovražtvo.

Z oljko si šel, nazaj se verneš z lovorom slavnim,
Mir Tvoj bil je le cilji, — zmago brez vojsk si dobil;
Slava zato Ti doni od roda do roda neskončna,
Vedno slovelo imé Tvoje bo v zgodbi zaslug,
Bolj ko junakov imena v listih kervavo žareče.

Slava zato Ti, moj Car, slava Ti trikrat, devetkrat.
Vnema se v persih mi čut, ko Te spet čakam nazaj!
Ah al kak bi zamogla Te vredno zdaj še sprejeti,
Ko kar narava krasot, človek kar ima moči:
Vse Ti skazale v obilnosti ste kronovini italske!

Vendar obupati nočem, ker mi v zavesti lastnina,
Čudo največje zemljé, preveličasten je hram;
Jam o P o s t o j n s k o odprem — prečarno poslopje nature,
Ki pod kamnito zemljó tamno zakrita leži,
V njem pa je taki zaklad, da slednji osupnjen se čudi.

Glej, in ta svet je mojega serca svitla podoba!
Skrito, kamnito se zdi, v njem pa je čutja procvet,
V njem resnica, ljubezen, pogúm, zaup in zvestoba,
Moj je največi zaklad; Vama zato ga odprem,
Da ob slavnem povratku skažem veselje dostojno!

Nov. 14. sušca l. 1857.

6.

Potovanje po Ogerskem; nemila
smert; cesarevič Rudolf.

3. maja l. 1857 sta potovala cesar in
cesarica na Ogersko. Tudi tukaj so Ju povsod

slavno sprejemali. Občno radost so izbudile besede, katere je cesar govoril tam poslaništvu mesta Bude, rekoč: Veseli me, da sem zopet mogel priti, da pokažem cesarici to lepo domovino in da se osebno prepričam, kako da je tukaj in česa potrebuje priljubljena mi Ogerska dežela. Neprestano si prizadevam, da pospešujem splošno korist te dežele in vsega mojega cesarstva, da si ohranim zadovoljnost Mojih zvestih podložnih. A žalostna vest o smrti cesarjeve hčere Sofije je ogrenilo in zadržalo to potovanje, cesar sam je l. 1857 mesca avgusta potovanje nadaljeval. Med tem časom je romal cesar tudi v Marijno - Celje.

Na teh potovanjih si je svitli cesar pridobil serca svojih podložnih; vez med vladarjem in podložnimi se je čedalje bolj včverstila.

Vse narode mnogojezične Avstrije je veselo iznenadila vest, da je slavni cesarski rodovini rojen sin, a Avstriji cesarevič naslednik, pri sv. kerstu imenovan Rudolf. Svečanosti, ki so se vsled tega veršile, se je ljudstvo povsod vdeleževalo. Čverst na duhu in telesu je rastel dedni princ in uže pri štirih letih se je začelo pri njem učenje. Cesarevič je doveršil vse, kar gre vedeti doveršenemu pravniku, in tudi v vojaški vednosti je izučen kakor so vojaški častniki, dalje govori vse jezike avstrijskih narodov in druge evropske jezike; potovaje po Avstriji, po Nemškem in

Angleškem si je um zbistril; in ravno kar je vpričo vojaških častnikov govoril o bitvi pri Spihern v zadnji francosko - nemški vojski. Nedavno je izšla knjiga iz njegovega peresa: Petnajst dni na spodnji Donavi. Cesarevič je sedaj v 21. letu svoje starosti, krepak na duhu in telesu, up in nada svojega očeta; vsi narodi v Avstriji so ponosni na svojega cesareviča.

7.

L. 1859, nesrečna vojska na Laškem,
nova vstava.

Hude težave in britkosti so zadevale to leto Avstrijo in cesarja. Sardinska vlada si je od nekdanj prizadevala odtergati Avstriji lombardo - beneške dežele. A l. 1859 se je zvezal cesar Napoleon s Sardinsko vlado in z revolucionarno stranko na Laškem, začela se je vojska, ki se je za Avstrijo nesrečno končala. Pri Solferinu je bila odločilna bitka. Cesar je bil tam, kjer je bila opasnost največa. Vojska se je bila tako hlabro, da je francoski general rekel: Še nekaj takih zmag in mi pojdemo brez armade domu. Francozi in Piemontezi so zgubili 20.000, Avstrijski 18.000, a zmaga je ostala zaveznikom.

Avstrija od vseh zapuščena je izgubila krasno deželo Lombardijo, za katero se je že

od nekdanj prelilo veliko kervi, cesar Napoleon je sicer rekel, da ne zahteva Lombardije, ako Avstrija dovoli, da se odstopi levo pobrežje ob Reni Francoski državi. A naš cesar, kateremu je možka beseda in zvestoba do zaveznikov nad vse, je to odločno odbil, dasiravno bi bila Nemčija dolžna cesarja podpirati v ti vojski, Prusija je znalo oboroženje zavleči dotlej, da je bilo prepozno.

Lombardija je bila sicer izgubljena, a cesar je preskerbel takoj, da se zveza ostalih avstrijskih kronovin bolj vterdi. Že prihodnje leto — 20. oktobra 1860 — je izšel cesarski razglas, ki je oznanil novo vstavo za vse cesarstvo. — Ogrji so prejeli svojo prejšno vstavo, druge kronovine naj bi imele svoje lastne deželne zборе, a zadeve, ki se tičejo cele države, ima obravnavati državni zbor. — Ta razglas je dopolnila postava od 26. februarija 1861., v kateri je bilo določeno, da imajo v državnem zboru, ki obstoji iz gosposke in poslaniške zbornice, zastopane biti vse kronovine. V gosposko zbornico pridejo možje, ktere določi cesar sam, in ki obderže to častno službo do smerti. V poslaniško zbornico imajo stopiti možje, ki so voljeni iz naroda. — Vsaka kronovina ima svoj deželni zbor, v kateri so možje tudi voljeni od naroda, izvzemši one, ktere pošlje duhovščina in vseučilišča.

S to postavo je stopila Avstrija v versto konstitucionalnih držav. Narodi njeni so dobili pravico, glasovati pri postavodajalstvu. Vsako leto se skliče državni zbor, ki se ima posvetovati o državnih postavah, ktere pa zadobé še le takrat svojo veljavo, ako jih sprejmete obe zbornici in cesar poterdi.

Ta postava je vzbudila v celem cesarstvu veliko veselje. Povsod so se obhajale slovesnosti. In če je le kaj, kar zamore navdušiti avstrijske narode za svojega vladarja, je gotovo na prvem mestu ta postava.

8.

Boji z Danci, vojska na Nemškem in Laškem, pogodba z Ogrji.

Leta 1864 se je vnela vojska med Avstrijo in kraljestvom Danskim zaradi dežel Šlezvika in Holstajna. Avstrija je šla v zvezi s Prusi v boj. Danci so bili tepeni; a ta zmaga je koristila le Prusom. Ti so hoteli te deželi le za-se imeti, ter odvzeti Avstriji vso oblast v njih. Avstrija seveda si ni pustila to dopasti, in vsled tega se je vnela dve leti pozneje vojska med njo in Prusijo, v letu 1866.

Cesar avstrijski se je moral tedaj s svojim prejšnjim zaveznikom pruskim kraljem

bojevat; ta priložnost je bila tudi za laškega kralja premikalna, da bi ne napovedal vojske Avstriji. Od dveh strani so prijeli sovražniki našo državo: Prusi na severu in Lahi na jugu. Lahi so bili sicer tepeni pri Kustoci in pri otoku Visu. A na severu je bil boj za bojem izgubljen. In pri Kraljevem gradu je bila avstrijska armada popolnem zmagana. Kaj je bilo storiti? Cesar je sklenil mir z Lahi, jim pustil še svojo edino laško kronovino Benečansko, potegnil vojake z Laškega nazaj, ter jih poslal proti Prusom. A med tem je bil tudi ž njimi sklenjen mir v Nikolsburgu, v katerem ni izgubila sicer Avstrija nobene kronovine, a njen vpliv na Nemškem je bil pri kraju.

Leta 1867 je sklenil cesar z Ogrri ono pogodbo, po kateri je dobilo Ogersko svojo lastno vlado, t. j. svoje ministerstvo in svoj državni zbor. Verh tega je imenoval še tri ministre, tako imenovano splošno ministerstvo, namreč: ministra vunanjih zadev, državnega finančnega ministra in vojnega ministra. Ti se imajo s tako zvanimi delegacijami, ki obstoje iz 60 mož, ktere volita oba državna zbora, posvetovati o zadevah, ki se tičejo cele avstrijske države. 8. junija t. l. je bil naš cesar v Budapešti slovesno kronan za kralja Ogerskega, vez med vladarjem in podložnimi po ogerskih deželah je bila v novič uterjena.

22. decembra 1867 je poterdil cesar državne osnovne postave in novo vstavo, ki so odsihmal podlaga državnemu pravu in redu v Avstriji. Tega leta sta se snidila cesarja Franc Jožef in Napoleon v Solnogradu, cesar je obiskal tudi svetovno razstavo v Parizu, kjer so Francozje občudavali vitežko postavo avstrijskega cesarja in so močno hvalili njego neutrujenost.

22. aprila l. 1868 je bila rojena v Budapešti na Ogerskem nadvojvodinja Marija Valerija, povsod, vzlasti pa na Ogerskem so se tega močno veselili.

Važne v tej dobi so med drugimi tudi šolske postave. 25. maja 1868 je izšla postava, ki določuje razmero med cerkvijo in državo; država ima više nadzorstvo nad vsemi šolami, a cerkev je zastopana v deželnem, okrajnem in krajnem šolskem svetu; 14. maja 1869 pa je izšla postava, ki stavlja glavna načela zastran naprave, uredbe in izderževanja ljudskih šol, in deželni zbori se imajo posvetovati, kako se bodo izpeljale po posameznih kronovinah. — Vsled teh postav se je mnogo šol ali razširilo ali na novič vstanovilo, smoter ljudskih šol se je razširil, t. j. več, ko prej se ima v ljudski šoli učiti, pravne razmere učiteljev so bile uredjene; učitelji dobivajo odsihmal svojo odločeno plačo, in so nekako postali enaki uradnikom. — Toda prostor nam

odmenjen in namen teh verstic ne pripušča govoriti dalje v tem, in o drugih postavah, izišlih v teh časih miru.

9.

Cesarjevo potovanje na Jutrovo
l. 1868, na Tirolsko l. 1871.

L. 1869 25. oktobra se je podal svitli cesar na daljše potovanje v jutrove dežele, obiskal Atene, Carijgrad in 9. novembra je slovesno vstopil v Jeruzalem. Kaj je čutil nas svitli cesar, ki se imenuje tudi jeruzalemski kralj, ko je videl z lastnimi očmi te svete kraje, je pač težko zapisati. — Vsa mohamedanska velikost s svojim lišpom je bila pričujoča, pričujoče je bilo vojaštvo, konzuli vseh narodov, bili so judje, mohamedani, greki: vpričo vseh je cesar ob Davidovih vratih s konja stopil, na zemljo pokleknil. . . S cesarjem so bili ginjeni vsi pričujoči, ktereга koli verstva in naroda. Škof Brako je cesarja kviško vzdignil mu podal križec in cesar ga je s solznimi očmi še kleče kušnil. Od Jeruzalemskih vrat pa do cerkve Božjegagroba je šel cesar z obhodom peš in odkrit, akoravno od potovanja utrujen, akoravno je pripekalo jutro-deželsko solnce.

Cesar je obiskal naj znamenitejši kraje v prosti obleki, v Ratisbonovi cerkvi, ker je

še steber tistega oboka, s kterega je Pilat Zveličarja ljudem kazal, je cesar ginjen pokleknil, Ratisbonu govoril pohvalne in spodbudne besede, nunam in sirotam sebe in cesarico v molitev priporočil. Svitli cesar je bil tudi navzočen pri otvorjenji suezkega kanala, od tod je šel v Kairo. Vsega skupaj je prehodil 1013 milj v 42 dnevih; 6. decembra je bil zopet na Dunaji. — Prestal je velike nevarnosti na morju pri vkercanji v Jope in pri povratu na isterskih bregovih, toda previdnost Božja je varovala življenje narodom Avstrije tolikajm drago; prišedši domov je potolažil upor Dalmatincev, ki so se zoperstavili nekaterim naredbam brambovske postave.

L. 1871 je šel svitli cesar zopet v Tirole, kjer so ga naudušeno sprejemali. Cesar je v dveh dnevih, kar se je tam mudil, obiskal niže in više šole, stopil v bolnišnice in sirotišnice, pregledal delavnišnice in tovarne, povsod je stavil vprašanja, iz katerih se je spoznalo, da Ga vodi viši namen sedaj v šolo, sedaj v tovarno.

Naydušenost je do verha prikipela pri plesu strelcev 4. januarija, h katerem so se zbrali Tirolci iz vseh krajev svoje domovine, da se poklonijo cesarju in cesarjeviču. Deželni glavar je s krepkimi besedami nagovoril cesarja, v katerih je naglaševal vdanost dežele, pa cesarja pozdravljal tudi kot izverstnega strelca.

Ko cesar na oder stopi in glasno spregovori, kako Ga veseli, da more ta večer biti med svojimi Tirolci, so bili vsi do solz ginjeni, in ko cesar dvorano zapusti ni bilo drugega govorjenja, nego le tega : cesar, cesar je rekel, tako je govoril.

10.

Velika svetovna razstava na Dunaji.
Petindvajsetletnica cesarjevega vladanja.

Svetovna razstava na Dunaji je bila beržkone jedna največih, kar jih je dosihmal svet videl. Razstavna poslopja so bila tako razsežna, da bi bil človek potreboval 40 dni, da bi bil ves prostor na dolgo in široko obhodil, vesoljni svet je poslal semkaj izdelke uma in dlana, pa je tudi stalo vse to še nad 20 milijonov gld. Razstava se je otvorila 1. maja in se je končala 1. novembra. Prišli so razstavo gledat nemški cesar Viljelm, Aleksander, car Ruski, sultan Abdul Acis, kralj Viktor Emanuel iz Laškega, da še celo Šah iz Perzije; cesar jih je slavno sprejemal in vživali so cesarsko gostoljubnost, tudi taki knezi, ki so cesarju prizadeli poprej veliko britkost in žalost, recimo, nemški cesar in laški kralj. — Sijajni so bili dnevi razstave. Nepozabljivi Dunajskemu mestu, a vse te

svečanosti je prekosila slavnost 2. decembra, dan 25letne vlade presvitlega cesarja. Vsa ljudstva mnogonarodne Avstrije, vsa mesta in kraji te velike države so slovesno obhajali ta dan, goreče molitve so puhtele k prestolu milosti Božje, da bi ohranil Avstrijo, varoval in branil vladarja notranjih in unanjih sovražnikov; po gorah so goreli veseli kresovi, po dolinah se je razlegal strel, mesta so bila razsvitljena. Bil je to vesel praznik za 36 milijonov ljudi. Tudi revežev ta dan niso pozabili; v Ljubljani so oblekli srenjski odborniki 40 revnih šolarjev in vstanovili 2 dijaških zavodov, katere oddaja ljubljansko mesto. — Središče vse te slavnosti je bilo, se ve da stolno mesto, Dunaj. Cesar je sprejemal tam voščila visoke cesarske rodovine, ministrov, vojaštva, poslance zastopov, mest in družeb. Kar iz serca pride, do serca gre. Ta znamenja spoštovanja in vdanosti so močno ganila serce vladarjevo. V lastnoročnem pismu se je zahvalil narodom za to enoglasno skazovanje ljubezni, za dobrotljivost, ki se je tako sijajno pokazala. Rekel je cesar, ljubezen Mojih podložnih je zmirom ista v prijaznih in neprijaznih dnevih. Posebno veličastno je bilo sprejeto vojaštvo. Pri poslaništvu so bili navzočni vsi princi cesarske rodovine, tudi cesarjevič, vsi poveljniki armade. Vojni maršal, nadvojvoda Albreht, je vodil besedo v imenu c. k. vojne. Z ginjenim glasom se je cesar

zahvalil zmagoslavnemu vojskovodju, ki je danes na čelu vojni na kopnem, pomorstvu in deželni brambi. „Ginjenega serca in hvalno se spominjam onih, katerih ni več med nami, slavnih vodjev moje vojne v mnogo bitvah, tistih ki so delali in živeli v korist moje vojne. Spominjam se nepozabljivega admirala, ki je vodil Moje brodovje do zmage in slave in tisočev onih, ki so svoje življenje žertvovali v častnem boju. Izrekam svoje prepričanje, da bode tudi zanaprej vojna najterdnejša podpora prestolu in domovini, da ostane skala, na kateri se bodo ob viharji razbili valovi, da bode ohranila Mojemu sinu, tisto ljubezen, in zvestobo, katero je meni vsikdar skazovala“.

Ko se je cesar spominjal svojega sina, zalile so ga solze. Globoko so bili ginjeni zbrani in živahno zaklicali „slava“, in cesar je končal s voščilom, ki je gotovo prišlo iz dna serca: „Bog blagoslovi, Bog obvaruj Mojo verlo vojno in ji dodeli zmago“.

Teh cesarjevih bešed vojna gotovo ne bode pozabila. V spomin na ta dan je cesar ukazal kovati svetinjo, katero dobé vsi tisti, ki so pod Njegovo vlado v vojski bili.

Nad vso mero sijajno je bil tačas Dunaj razsvitljen, naj krasnejše je bilo to, da ni bilo kотиča, ki bi ne bil razsvitlen, bogati in reveži, visoki in nizki so se skušali drug pred drugim

pri ti domoljubni svečanosti. Slovesnost je dosegla svojo najvišo stopinjo, ko se je cesar med živahnim slavoklicem ljudstva peljal po ulicah Dunajskega mesta.

11.

Potovanje v Dalmacijo in poslednjič
1. 1878.

L. 1875 se je cesar podal čez Ljubljano, Gorico v Benetke, kjer je obiskal laškega kralja, Viktorija Emanuela. Od tod se je podal na težavno potovanje v Dalmacijo. Dalmacija je bregovita, ozka in na dolgo raztegnjena dežela za Jadranskim morjem, na mnogo krajih se potuje le po skalnatih stezah. Težave potovanja so bile toliko večje, ker je bilo dostikrat deževno vreme, prigodilo se je, da se je cesar in Njegovo spremstvo sušilo in grelo pri odkritem ognju.

Nihče bi ne verjel, tako piše profesor Coglievina, da more človek, naj bode še tako čverst na duhu in telesu, toliko prenašati, toliko preterpeti, kakor je cesar na tem svojem potovanju po Dalmaciji, ne da bi bil nevoljen, nepoterpežljiv ali utrujen, marveč povsod je bil do vseh prijazen in ljudomil. Obiskoval je mnogo mest, tergov, sprejemal poslanstva in poslušal njih nagovore, ter vsem prijazno

in primerno odgovarjal, pregledoval cerkve, urade, starinske spominke, pri vsem pa prepotoval 1200 milj ali v barki, ali na vozu, čez morje in reke, gore, ravni in dole, pri vsem je pa reševal še vladne reči, ako vse to premislim, bode se vsak poprašal, kako je to le mogoče? To vse prihaja iz rednega in delavnega življenja? S solničnim vzhodom je uže cesar pri delu; dež, vihar in druge nezgode Ga na potu ne zaderžujejo. Pa tudi najterdnejši človek bi poslednjič opešal, a cesarja vzderžuje vzvišena ideja, ki izhaja in Njegovega visocega poklica. Cesar Tit je svoje dni rekel: „Prijetelji! dan sem zgubil“, a naš cesar ne more tega reči.

Dalmatinci so stermé gledali svitlega cesarja, tla blagoslavljali in z cveticami potresali, kamor je cesar stopil, tudi onkraj meje so prišli poslanci zaupljivo mogočnega cesarja pomoči prosit, ali tačas jim cesar še ni mogel pomagati, a zgodilo se je tri leta pozneje.

Pomenljiv v svetovni zgodovini je bil shod treh cesarjev: Avstrijskega, Nemškega in Ruskega v Zakopih (Reichstadt) na Češkem in cesarjevo potovanje v Berolin, ki je uterdilo prijateljsko vez med sosednimi državami.

Pridemo pa poslednjič do preteklega l. 1878. Uže tri leta je bil silno hud upor v Bosni in Hercegovini. Iz Bosne in Hercegovine so bežali ljudje na cesarsko zemljo,

ker niso mogli več prenašati silnega turškega jarma; prebivalci sosedje na mejah so jim šli na roko, kakor so jim mogli, tudi vlada jim je dajala nekaj podpore, ali v boj hoditi zastran teh begunov ni kazalo Avstriji. Ko je pa Rusija l. 1878 Turčijo premagala, snidil se je v Berolinu shod deržavnikov evropejskih velevlasti, in Avstrija je prevzela nalog, zasesti in pomiriti te deželi, v katerih je uže tri leta divjala kervava vojska. 29. julija je prestopila c. k. vojna deželne meje. Uporniki, katere je skrivaj turška vlada hujskala, so stavili zapreke, kjer in kakorkoli so mogli, velike so bile tudi vremenske nezgode, a avstrijska armada je slavno zmagala in 19. avgusta je poveljni general Filipović vzel glavno mesto Sarajevo, in v kratkem času je poročal Filipović svitlemu cesarju: „Bosna se uklanja Vašemu Veličanstvu“. Avstriji je tedaj pridobil dve deželi, ki bodete pod modro vlado zarad svoje lege in natornih pridelkov blagoslov deržavi.

Končaje te verstice ne morem zamolčati dogodeb poslednjih dni. Od nekđaj je bil svitli cesar prvi, ki je pomagal nesrečnikom po ogni, povodnji; debela knjiga bi se o teh darovih lahko pisala, tudi naši Notranjci vedo o tem kaj povedati. Ko je letos 12. marcija strašna povodenj zalila in pokončala mesto Szegedin, je šel svitli cesar sam v ta vnesrečeni kraj, tolažil obupane, obetal pomoči, pa

tudi iz svojega daroval 50.000 gld. v pomoč prebivalcem, ki so prišli ob vse svoje premoženje. — Tako dela, tako ravna mogočen vladar 36. milijonov ljudi.

12.

Kaj se je storilo pod vlado Franca Jožefa.

Staro se podira, novo se začenja, tako je bilo in je še sedaj pod vlado našega svitlega cesarja. Premembe se verše redko-kje in kedaj v lepem miru. Vladi svitlega cesarja gre hvala, da se izpeljuje novo brez notranjega nemira in nepokoja. L. 1848 je bila odpravljena tlaka in desetina, a dolgo je še trajalo, preden so bile te zadeve vredjene. — Nekdanje sodnije pri grajščinah so nehale; dan danes sodijo v to postavljeni sodniki v imenu presvitlega cesarja vsem stanovom jednako. Sodnije so ločene od politiške oblasti. Vpeljane so porotne sodbe, v katerih samostalni možje sodijo, je li obdolženec kriv ali nekriv? Število postav o pravosodju je veliko, povsod je svitli cesar, kakor je njegova navada, sodeloval, ko je poklical in za svet vprašal izkušene može. — Po ječah so odpravili tepenje, in verige so odpadle jetnikom, po kaznilnicah sedaj delajo in se uče. Kaznjenec dela in si

tako sam nekaj služi, kazen naj človeka zboljša, da zopet postane koristen ud človeški družbi.

Vojna predstavlja celoskupnost in varuje prestol in edinost deržave, zato je svitli cesar od nekdej skerbel prav posebno za izurjeno vojno. Uže 5. decembra 1848 je izšla nova postava, ki izrekuje jednakost podložnih za vojaško službo; do dobrega izpeljana je bila ta enakost v brambovski postavi l. 1868. Vojaška dolžnost je splošna in traja od 20. — 32. leta, od tistih 12 let pa pride na pravo službo k večem tri leta; drugi čas so pa vojaki večidel na odpustu. Po vseh deržavah je vojna služba daljša kakor v Avstriji, tako n. pr. v Nemčiji od 17.—42., na Ruskem in Francoskem od 20. — 40., na Laškem od 21. — 40., na Švicarskem od 20. — 44., le v Angliji je od 18. — 30. leta. Sicer se pa vojaška postava ozira tudi na družinske razmere, oprošča in iz službe spušča iz veljavnih vzrokov. Vojna je sedaj vsa drugačna kakor je bila nekdej, in da se tudi taka vojna zna dobro bíti in hrabro postopati, se je pokazalo preteklo leto.

Učilništvo je bilo vse predrugačeno. Po vseh učiliščih se je vpeljala svoboda pri poučevanju in učenju. Pod vlado Franca Jožefa so bile osnovane nove verste šol, realne in obertne šole, prvi realki ste se začeli na

Dunaji l. 1851. — Potreba obertnih šol je nastala tem večja, ker je bila colnina za tuje blago ali znižana ali odpravljena, in se je bilo treba našim obertnikom skušati že z inostranskimi.

Važne so bile pre naredbe v ljudski šoli. Eni so hoteli, da ostane pri starem, drugi pa : mladina naj se v raznih stvareh poučuje, ne gledé na vero in nra vnost. Svitli cesar se je odločil za srednjo pot, namreč um naj se bistri a tudi serce mladini požlahnuje. Deržava ima više nadzorstvo po šolah, a cerkev ima besedo zastran verskega pouka. Učitelji so bolje plačani in se imajo dalje časa, kot poprej, pripravljati za svoj stan.

Ko je cesar Franc Jožef nastopil vlado, so bili še hudi boji za prestol. Sovražniki deržave so bili tudi sovražniki cerkve, tedaj je cesar Franc Jožef podelil katoliški cerkvi mnogo pravic in upliv na deržavo, nekaj teh postav je pre narejenih, a svitlemu cesarju se imamo zahvaliti, da je v Avstriji mir med cerkvijo in deržavo. V osnovnih postavah je dalej zagotovljena svoboda vsem verozakonom, kar pride na dobro posebno judom, ki vživajo sedaj enake pravice kakor kristijani in so jim pristopne vse službe.

Skoraj nemogoče je naštet, koliko se je storilo za tergovstvo in promet v dobi vladanja našega cesarja, koliko je bilo cest izpeljanih,

koliko železnic narejenih. — Naj dalje sega pa obertna postava. Prej ni nihče mogel nastavnik (mojster) postati, ako ni céh tega dovolil. Nova postava pa oprošča obertnost, vsak sme na svojo roko rokodelstvo začeti.

Tudi na gospodarstvo in kmetijstvo se je ozirala vlada svitlega cesarja, učitelje so klicali l. 1868 v gospodarski tečaj na Dunaj, osnovala so se kmetijske in gozdnarske šole, služne pravice po graščinskih in drugih gozdih so bile poravnane. Enake važnosti je tudi postava zastran rudokopstva.

Dragocen dar je dobila Avstrija iz rok svojega cesarja s srenjsko postavo, s katero se stvarja svobodna srenja. Srenjski postavi pridružuje se v prvi versti domovinska postava, ki daje pravico svobodnega bivanja v srenji in v sili tudi pomoč.

Ako v Avstriji ni tal za nauke socialdemokratov, ki bi radi sebi na korist imetje premožnejših ljudi delili, imamo se zato zahvaliti previdnosti vladarjevi, ki skerbi ljudem za delo in zaslužek.

Ako stojimo na visoki gori in gledamo okoli sebe, zapazimo najprej verhove gora, tako smo tudi mi pregledovaje vlado našega svitlega cesarja, omenili le nekaterih dejanj in poglobitvinih činov za časa vladanja Franca Jožefa. Ali vse, kar smo slišali, nam kaže življenje, ki je posvečeno blagru in koristi narodov.

Znanost in umetnost cesar Franc Jožef posebno pospešuje in podpira. Kolikrat beremo tu in tam: Njih Veličanstvo je sprejelo delo tega ali unega umetnika. — Pesnik Grilparcer je dobil Leopoldov red in je bil poklican v gosposko zbornico. Dr. Palacky je bil ud gosposke zbornice; vitez Miklošič, Slovenec, je še sedaj. Pesnik Anastazij Grün je imel naslov tajnega svetovalca. — Ako le kdo kaj izvanrednega ali odličnega iznajde, izmisli ali izpelje, vselej je svitli vladar prvi, ki mu izreka priznanja, bodi si tako ali tako, veliko umotvorov je bilo pa izdelanih, ker je cesar to sprožil in podpiral.

Stavbe. Ni ga skoraj mesta, v katerem bi ne bilo postavljeno kako državno poslopje za časa vlade Franca Jožefa. — V prvo gre tukaj omeniti Dunajskega mesta. Okoli mesta, katero je obdajalo 33 predmestij, je bilo terdnjava, nasipi in rovi ter prostor pri terdnjavah navaden, „glasi“. L. 1858 so jeli zid podirati. Le še en kos tega zidovja stoji pred dvorom cesarjevega poslopja, na katerem stoje zapisane pomenljive besede: „Justitia regnorum fundamentum“. Pravica je podlaga kraljestev. Grape so zasuli in sedaj je tam najlepša in najširja cesta dunajskega mesta „Ring“, ob katerem se dvigajo najkrasnejše palače, in zrak po Dunaji se je veliko zboljšal, ves Dunaj je sedaj razdeljen v X. okrajev. Velikanski ar-

zenal na Dunaji je stavba prve verste, v njem je vojašnica za več tisoč mož, orožnica, slavnina dvorana i. dr., in prostor zavzema tolik, kot mesto manjše verste.

Spominki po drugih mestih: kakor v Pragi „Radeckega“, v Terstu „cesarja Maksa“, v Poli „Tegethova“ in drugej, so stalni spomini na vlado Franca Jožefa.

Vsi udje slavne cesarske rodovine podpirajo umetnosti in znanosti, in so takim družbam na čelu kot pokrovitelji, pa za občno korist bogato darujejo.

Od zaobljubljene cerkve na Dunaji, s katero je tesno zvezan spomin na cesarja „Maksa“, smo uže poprej govorili, slavni nadvojvodi na milijone darujejo cerkvam, šolam in bolnišnicam. To so le nekatere čertice, iz katerih je razvidno, da se vlada cesarja Franca Jožefa ozira na vse stroke umetnosti in znanosti, ako sme Avstrija ponosna biti na svoje umetnike, slikarje, podobarje, gre tukaj v prvi versti slava svitlemu vladarju.

13.

Cesar in deržava.

Vse dežele, nad katerimi vlada naš cesar, se imenujejo skupaj avstrijska deržava. Na čelu te deržave je Njegovo Veličanstvo

cesar avstrijski. On je vladar države, v njegovi moči je, napovedati vojske in sklepati mir z vunanjimi državami, sklepati pogodbe, on ima pravico, podeliti državne službe in odlike, on sme pomiloščeovati jetnike i. t. d. On je nadpoveljnik cele avstrijske armade.

Postave, ki se tičejo cele države, predlagati in sprejeti, to pravico imata avstrijski in ogerski državni zbor; one, ki se tičejo posamnih kronovin, pa razni deželni zbori. A te postave niso veljavne tako dolgo, dokler jih ne poterdi cesar.

Najviši gosposki za cesarjem ste: avstrijsko in ogersko ministerstvo. Za temi pridejo druge, ki imajo izpeljevati postave. Vse te gosposke so zavezane s prisego, biti zveste cesarju in ustavi, in izpeljevati postave v prid cele države. A podložniki morajo biti pokorni cesarju in gosposkam, ki ga namestujejo.

Vendar sama pokorščina še ni dovolj. Dober državlján nima samo dolžnosti, da se peča s svojim gospodarstvom, ampak on mora se truditi tudi za blagor družih, za blagor svoje občine in za blagor cele države. Njegov blagor je mnogokrat v tesni zvezi z blagostanjem cele države. Kdor tako ravná, ta je dober državlján, verl domoljub.

Ljubezen do domovine izhaja iz ljubezni do matere. Le oni, ki ljubi resnično svojo

mater, je sposoben se povzdigniti do domovinske ljubezni. Kdor zaničuje svojo domovino, ta zaničuje svojo mater; kdor pa matere ne časti, ta matere vreden ni.

Vzemimo si v izgled naše pradede, ki so tolikokrat sijajno pokazali svoje domoljubje, ki so toliko kervi prelili za domovino, ki so ji ostali zvesti v njenih dobrih in slabih časih. Posnemajmo jih, ter ostanimo zvesti na veke cesarju in domovini.

Ljubimo cesarja, kajti tudi on je pokazal tolikokrat svojo ljubezen do svojih podložnikov. Pomislimo, koliko ljubezen je imel celo s svojimi nasprotniki. Tako je n. pr. leta 1849 spregledal vso kazen laškim vstašem, leta 1850 je ukazal izpustiti iz ječ vse ogerske in sedmograške vstaše, kateri so se uperli avstrijski vladi. Dalje je odpustil kazen nekovim zarotnikom v Mantovi, in vselej, kedar se je veršila kaka slovesnost v Avstriji, tako n. pr. pri svojem ženitovanji, pri rojstvu svojih otrok in pri kronanji za ogerskega kralja, — pri vseh tacih priložnostih je bilo pomiloščenih sto in sto jetnikov. In sliši se, da bode tudi o petindvajsetletnici svojega ženitovanja 24. aprila letošnjega leta spet pomilostil mnogo jetnikov.

Tudi daroval je že mnogo za uboge in za razne zavode. Tako n. pr. je dal l. 1853 za ranjene vojake v Milanu 550 cekinov, za bolnišnico v Išlu 2000 gl., pri svojem ženito-

vanji 200.000 gl. za uboge in cesarica 50.000 gl. In skoro vsak teden lahko beremo po časnikih, koliko da cesar, bodi-si v pripomoč pri zidanjem novih šol, cerkev, bolnišnic i. t. d.

Iz tega kratkega spisa lahko razvidiš, dragi bralec, kolikokrat in kako lepo je izraževal cesar svojo ljubezen do avstrijskih narodov, ki ga smejo ceniti in slaviti po vsej pravici. Bog ga živi še mnoga leta! —

14.

Kako živi svitli cesar.

Toliko beremo po časopisih in drugih spisih; kako živi n. pr. nemški cesar Viljelm in njegov kancelar mogočni Bizmark, tolikrat vidimo po ilustriranih listih njih slike, ali o našem svitem cesarju primeroma le malo slišimo in beremo, in vendar on živi in trudi se le za podložna ljudstva; njegova delavnost je neprestana, pridnost izvanredna ne le za cesarja, marveč tudi za kacega vradnika. Cesar Franc Jožef gotovo izmed naj prvih na Dunaji vstaja, poleti ob 4. a po zimi ob 5. uri. Pri zajuterku navadno bere časopise, po stari šegi na dvoru „Presse“, tudi druge večje liste vsaj po verhu pogleda. Ob 6. uri prihajajo uradniki: predstojnik kabinetne kancelije, general-adjutant; to navadno traja od 9.—10. ure,

ker se vse na drobno pregleduje in prevdari; na to prideta na versto viši dvornik, viši kamornik in drugi dostojanstveniki na dvoru, potem pridejo na versto ministri ali privatna zaslišanja.

Med 11. in 12. uro je drugi zajuterk, potem se izdeljujejo važnejši predlogi ministrov. Cesar dostikrat lastnoročno popravlja, ni ga pisma, katerega bi cesar sam ne prebral.

Po tretji uri popoldne predlagajo zopet pisarne svoje izdelovanje Najviših sklepov, cesar vse še enkrat pregleda, ker dostikrat kaj prenaredi. Navzočni so večkrat osupnjeni o tem, kako da se cesar spozna v najbolj različnih strokah vednosti tako, da je uže navaden ta pregovor: Cesar je zopet pravo zadel. Pri vsem tem se pa cesar na tanko derži vstave, da celo v najmanjših stvareh se ozira na to, ter noče, da bi komu ne storil kaj žalega, da bi ne prezerl kakšne naredbe, da bi se moglo reči: vstava je prelomljena.

Dokler je kaj opraviti, si cesar ne privošči miru. Vsi ministri pričajo o tem, da se v cesarjevi pisarni najhitrejši uraduje in da je tam navada, da se vse vloge ministrov, ako niso posebno obiširne, rešijo v 24. urah in ministerstvu vernejo.

Med 5. in 6. uro cesar obeduje sam, ali kedar sta cesarica in cesarjevič doma, ž njima. Ob nedeljah navadno vsi udje cesarske rodo-

vine skupaj obedvajo. Zmernost in treznost cesarjevo sploh hvalijo.

Ob nedeljah in praznikih je cesar pri sv. maši navadno ob 11. uri, in sploh spolnuje svoje dolžnosti kakor katoliški kristijan.

Kedar ne gre cesar v gledališče ali kedar ni gostov, se poda cesar ob 9. uri k počitku, dosihdob pa navadno dela v deržavnih zadevah.

Pri vsem tem se le čudimo, da o življenji tujih kraljev in cesarjev več slišimo, kakor o življenji našega presvitlega cesarja. Od kod to izvira? Cesar je vendar do vseh, ki pridejo do njega, zelo vljuden in prijazen, s svojo prijaznostjo si pridobiva serca vseh; poslanci, ki pridejo k cesarski mizi, vedo od tega povedati in cesar pred vsem rad govori s tistimi, ki niso glasovali za vlado, da zve njih mnenje.

Na potovanji živi cesar posebno priprosto. Povabi k sebi sopotnike in se z njimi prijazno pogovarja. — Kedar je za to prilika, spušča se cesar v pogovor s osebstvom, ki tam službo opravlja ter je sprašuje o podrobnosti službe, katera mu je uže tako znana. Spomin ima tako dober, da se spominja oseb, s katerimi se je kedaj sešel, čez leta in leta ter jih pozna po imenu.

Otrokom svojem je najskerbnejši in milejši oče, in cesarski dvor je izgled družinskemu življenju.

Lov je edina zabava cesarju, ker vsled ljubeznjive radodarnosti cesarjev je po cesarskih graščinah Schönbrun in Laksenburg komaj kak prostor, po katerem bi se prosto sprehajal. Potuje pa večidel po noči, da mu dan ostane za delo. Posebno rad hodi na divjega petelina po gozdih okoli Reichenau-a pod Snežnikom. Pelje se zvečer s poštnim vlakom v Pajerbah, kamor pride ob 1. uri čez polnoč. Tukaj so že pripravljene kašipote in lovci in stoprav odrinejo na mesto, kjer pričakujejo petelina. Kedar usterli jednega ali dva petelina, verne se zopet nazaj na Dunaj, ob 10. dopoldne je že navadno tam pri svojem vsakdanjem delu in zaslišuje ljudi, dostikrat po 200 ali več. Cesar je izversten strelec, divjačine nikdar ne zgreši, in pri strelnih vajah navadno piko zadene.

Na lovu je napravljen kakor štajerski strelec, cesar je tam med svojimi lovskimi tovariši popolnoma kakor njih eden, in kadi svojo viržinko in se pogovarja z njimi, se ve o lovu, in kar tam skusijo. Obeduje ali pri gozdnarju ali v kaki navadni kerčmi in na mizo pridejo jedi tam navadne.

Do lovcev, gozdnarjev, je nad vso mero prijazen in je kakor oče med svojimi otroci, seveda ga ti ljudje spoštujejo in ga nad vse ljubijo. Pri ti ponočni vožnji pa cesar dobro spi, kar gre pripisati njegovemu rednemu življenju.

Sploh pa je cesar terdnega zdravja, delo ga ne utrudi, premembe vremena mu ne škodujejo. Že leta ni bil nič kaj bolan, izvzemši kake male, nenavarne bolezni.

Lep izgled točnosti in natančnosti daje svoji okolici, nikoli ga ni treba čakati ne pri svečanostih, ne pri obedih, niti pri vojaških vajah. Pripoveduje se, da je s svojo točnostjo pri potovanji v Dalmaciji v nekem kraji ljudem napravil čudno preglavico. Ob 7. uri je bil napovedan začetek v gledališču. Točno ob 7. uri je bil cesar s svojim spremstvom tudi notri, a tam so mislili, da pojde vse po stari navadi, niti godbe ni bilo v gledališču, ko cesar noter stopi.

Pri vojaških vajah je cesar neutrujeno na konju, jezdari tako urno, tako jaderno od oddelka do oddelka, da ga spremstvo komaj dohaja. Pripoveduje se, da so se nad njegovo vojaško postavo kar čudili, ko je cesar ogledoval francosko vojno v Parizu l. 1867, in laško vojno pri Vigonci l. 1875 na potu v Dalmacijo. Svojo pogumnost je cesar pokazal l. 1848 pri Santa Lucija, v Rabu l. 1849, ko je eno uro potem, ko so sovražniki odšli, že v mesto šel in l. 1859 pri Solferinu, ko se je podal tje, kjer so krogle naj bolj zvižgale.

Kako da je cesar prvi, ki pomaga pri občni potrebi, smo uže nekaj slišali, isto tako

tudi da obdaruje zasluge, kjer jih najde tako, da je njegova zasebna blagajnica dostikrat prazna, in da si more izposoditi iz kake druge blagajne.

Znano je pa tudi, da cesar in cesarska rodovina plačuje prostovoljno dohodninski davek.

Svitli cesar je velikodušen, rad prizanese posameznemu pa tudi celim deželam, ako se pregreše nad prestolom, a je hvaležen tistim, ki si usluge pridobe za državo.

Svitli cesar je bil zmirom pripravljen, roko podati najbolj zagrizenim sovražnikom prestola in države, kakor se je to vidilo pri razstavi l. 1873, ko so ga obiskali najhujji nasprotniki, a gostoljubno jih je sprejemal. Cesar ni kriv, ako iz tega ne pride do stalnega miru in odkritoserčne prijaznosti.

Cesarski grad je vsakemu odpert, nikomur ne branijo priti do cesarja. Vsak ponedeljek in četrtek so splošna zaslišanja in pripuščen je vsak, kateri se poprej oglasi v cesarjevi kanceliji. Cesar najde za vsakega prijazno besedo.

Taka zaslišanja so živa slika narodnosti v Avstriji. Tam vidimo vojake, skrivne svetovalce, diplomate v njih uniformah, tukaj zopet ogerske, hervaške in poljske plemenitaše bogato napravljene, poleg teh cigane in poljske kmete v svoji narodni obleki; judje pridejo v

dolгих kaftanih, kerščanski svečeniki pa v talarjih, s kratka, vsi narodi, vsi verozakoni so tukaj zastopani.

Bliže ko so ljudje cesarju, bolje ga spoznavajo in toliko bolj hvalijo njegove osebne lastnosti; o vladi našega cesarja bode zgodovina mogla bolje soditi, kakor mi sedaj.

15.

Cesarjevič Rudolf.

Bilo je dné 21. avgusta l. 1858; nena doma je Dunajčane ustrašilo gromenje topov. Tisoč in tisoč prebivalcev dunajskega mesta je z nekacim strahom štelo osodepolno naznanilo: dvajset, jedenindvajset, dvaindvajset! Dalje ni nihče štel. Vesel krik nastane po mestu in nepopisljiva radost se polasti serc Dunajčanov, ker streljanje iz topov je bilo veselo oznanilo, da je habsburškeje vladarskeje hiši in Avstriji rojen cesarjevič, naslednik našemu cesarju. To veselo novico je berzobjav iz Dunaja naglo raznesel po vsej deržavi. Kakor so na Dunaji s 101 strelom naznanili za Avstrijo imenitno dogodbo, tako so jo naznanjali tudi po vseh večjih mestih, in povsod se je širilo veselje med prebivalci. Njih Veličanstvo presvitli cesar je veselja s svojo darežljivo roko delil obilo milosti in milodarov

na vse strani, a od zvestih avstrijskih državljanov so serčne čestitke prihajale k zibelki novorojenca v cesarskej palači Laksenburgu. Pri sv. kerstu so dali pervorojenemu cesarjeviču ime Rudolf; preživel je prva leta svojega življenja zdrav in vesel v družbi plemenite cesarske rodovine. Svojim roditeljem je bil Rudolf vedno iz vsega serca vdan, svojo sestro Gizelo je ljubil z otroško nežnostjo in stari materi nadvojvodinji Sofiji je izkazoval veliko spoštovanje.

Rudolf je prebival prva leta s svojo sestro Gizelo po zimi v cesarskej palači na Dunaji, a po leti v gradu Laksenburgu, obdanem s prelepimi vrtovi, ali pa v Reichenau-u, v krepilnem planinskem zraku.

Po razumnej vzreji in krepkem zdravju so se cesarjevičeve telesne in dušne moči tako hitro razvijale, da se je že l. 1862 začel redno podučevati in učiti:

Dvorni kaplan dr. Majer je bil poklican za učitelja v kerščanskem nauku, a nadporočnik Henrik Spindler za učitelja v začetnih naukih in češkem jeziku. Čez nekoliko časa je bil za česki jezik poklican dr. Jireček, a za madjarski jezik korar Rimely. V nemščini ga je podučeval najpred šolski svetovalec A. M. Becker, potem profesor Egger, in od 1871. leta prof. Greistorfer. Leta 1867. ga je naš rojak dr. Josip Čižman začel učiti la-

tinščine, dve leti pozneje pl. Hilenbrand poljščine in prof. Duchêne francoščine. Sploh se je pri cesarjeviču Rudolfu že zgodaj gledalo na to, da se nauči mnogo jezikov, kar je vse hvale vredno, ker odločen je vladati Avstrijo, v katerej toliko različnih narodov živi; treba je tedaj, da pozna njihov jezik, ker vsak oče mora razumeti svoje otroke. Rudolf je v vseh rečeh dobro napredoval. Ko je 1872. leta aprila in decembra meseca delal izkušnjo iz ogerske zgodovine v madjarskem jeziku, in ravno tako 1874. l. aprila meseca iz česke zgodovine v českem jeziku, čudili so se vsi navzoči, kako natančno in izborno je govoril.

Do 9. leta se je Rudolf učil, kar se po priliki v ljudskeji šoli uče otroci; po potrebi so mu vendar učitelji tudi že višje predmete razlagali. Tako na priliko: dr. Kriss matematiko in geometrijo, a dr. Čižman zemljepisje in zgodovino. Za višje izobraženje je 1872. l. zemljepisje prevzel profesor Grün, naravoslovje prof. vitez Hochstetter, občno zgodovino prof. Zeissberg in drugo leto potem zgodovino umetelnosti prof. Ambros.

Poleg tega se je 1872. l. moral Rudolf pridno poprijeti vojaških nauk. Podpolkovnik Karol Wagner ga je podučeval o orožji in vojaškeji uredbi; podpolkovnik Grünewald ga je učil uriti se (eksercirati) in službeni reglement za pešce; a podpolkovnik Rössler o šancah

in trdnjavah, stotnik Hugon Kerchnawe o pionirskeji službi, polkovnik Rheinländer o taktiki in strategiki, stotnik vitez Eschenbacher mu je razkladal službeni reglement za topničarje in major baron Gemingen reglement za konjike.

Leta 1875. je začel višje modroslovske nauke pod prof. Greistorferjem, in pravoslovske, katere so vodili profesorji Exner, Čižman, vitez Keller in dr. Menger.

Cesarjevič se je vseh učnih predmetov z veliko pridnostjo učil, vendar je posebno veselje kazal za prirodopisje, zgodovino in umetelnost, zlasti za risanje in slikarstvo, česar sta ga podučevala slavni Selleny in njegov prijatelj Jan. Novopacky.

Leta 1867. je bil prvič pri sv. izpovedi, 18. aprila 1870. l. pri sv. obhajilu, in 24. februarija 1873. l. pri sv. birmi.

Vso odgojo Rudolfovo je vodil in nadzoroval generalmajor grof Leopold Gondrecourt, a pozneje je to službovanje prevzel generalmajor Josip Latour.

Da bi cesarjevič Rudolf to, kar se je iz knjig naučil, bolje razumeval in v spominu obdržal, potoval je na več krajev ter si vse to v resnici ogledal, o čemur se je popred učil. A tudi zabave je imel cesarjevič Rudolf.

Z dovoljenjem svojih starišev povabil je nekoliko svojih prijateljev na igro ali zabavo.

Za take potrebe mu dajo visoki roditelji vsak mesec nekaj denarja, o katerem jim na konci meseca da natančen račun, v kaj ga je porabil. Največ denarja razdeli siromakom v sili in jih s kakim darilom iznenadi.

O počitnicah je Rudolfu najprijetnaša zabava potovanje. Leta 1871 je potoval po Českem in Moravskem, povsod slovesno in častno sprejet.

Cesarjevič Rudolf je zelo blazega in vi-težkega duhá, krepak na mišicah in volji, natančen v vsem svojem delovanju, vsak dan gre k sv. maši, tudi na potovanju, in v Berolinu so debelo gledali, ko pustni torek na balu čez polnoč ni več plesal, ker nastopil je postni čas, sploh je nadepoln in ljubeznjiv mladeneč, ki ga navdaja serčna ljubezen do Avstrije in gorka želja za blagor in čast njenih prebivalcev. Zato je pa on tudi dika in nada vseh avstrijskih narodov, ki mu pri vsakej priložnosti kažejo svojo udanost in ljubezen. Bog daj, da bi to ljubezen in udanost svojih podložnikov v obilnej meri užival tudi takrat, ko mu previdnost Božja naloži težko breme vladarstva nad njimi.

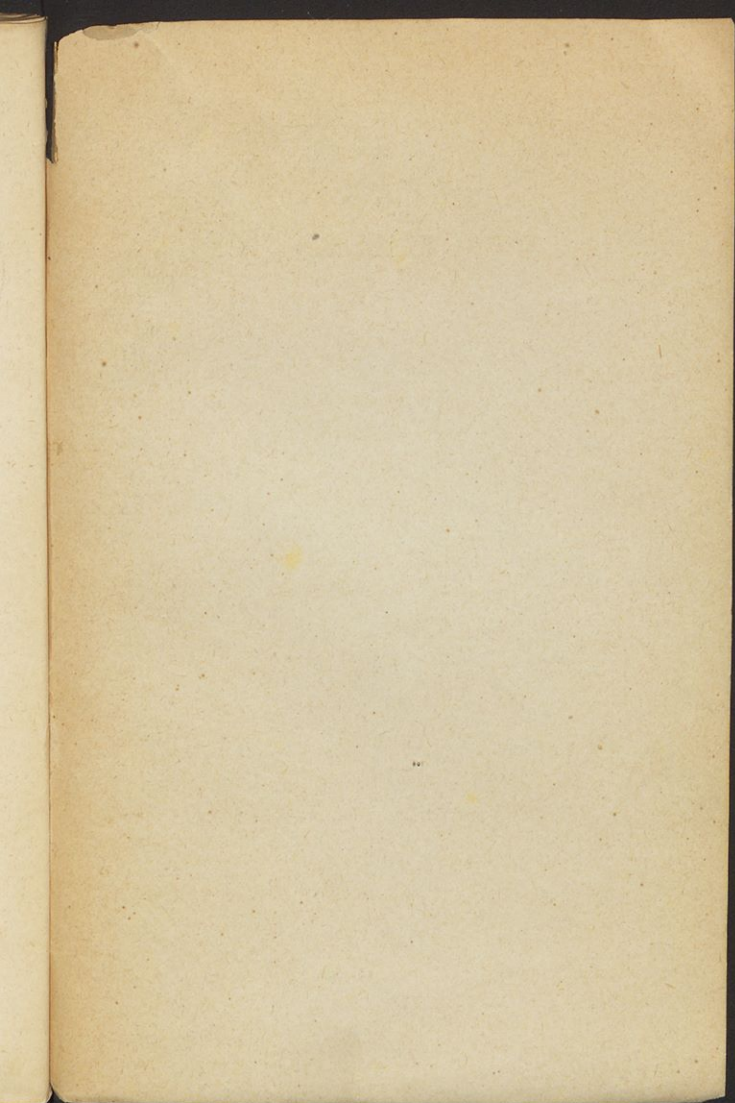
Himna.

Serce vsako, ki za dom, cesarja bije,
 Danes vneto je, v radosti splošni plava,
 Živio cesar, cesarica! ljudstvo vpije
 Čuj od Visle sem do Soče, do Triglava
 Živio cesar, cesarica! ljudstvo vpije.

Slavni god, poroke cara, vse narode
 Dan's prešinja, padle narodnost so meje
 Nemec, glej! Madjar, Slavjan, Tal'jan, Roman se
 Vama, vklanja, se ponosno sina šteje.

Sam en klic je: France Jožef, Lizabeta
 Čujte glas otrok, ki z dna serca, udani
 Mol'jo: milo Mater, skerbnega Očeta
 Ti o Bog nam blagoslovi, nam ohrani!

Jožef Golje.

Narodna in univerzitetna
knjižnica

© NUK

00000445841